

Ova web stranica je istraživačka, pa ću na nju dodavati sve što pronađem na temu logora u Slanoj na Pagu. Na stranicama Udruženja potomaka i poštovalaca žrtava kompleksa ustaških logora Gospić 1941 sam pronašao slijedeću dokumentaciju i prenosim ju ovdje u cijelosti. Zahvaljujem Udruženju na pronalazanju dodatne dokumentacije.

Zagrebački „Večernji list“ srijedom, od 14.5.1975. do 4.6.1975. u četiri nastavka objavio je feljton autora Ive Palčića o logorima na ostrvu Pag. Feljton je nastao iz razgovora sa Antom Zemljarem u čijoj se knjizi „Haron i sudbine“, između ostalog, nalaze i podaci koji su pomogli pri pronalazanju ovih članaka. Veliki doprinos pomenutog Zemljarovog djela saznanju istine o ovom strašnom mjestu genocida nad Srbima i Jevrejima otjelotvoren je i u nastavcima koje vam predstavljamo.

Na otoku Pagu je prije 34 godine bilo stratište – zvano „Slana“ gdje je smrt našlo između 10 i 15 tisuća nevinih ljudi. Sada je na tom mjestu kamen i samo kamen – oštra škrapa pejzaža karakterističnog za ovaj otok Podvelebitskog kanala.

1975. 4. BRZELODA, 14. V. Večernji list

PUTOVIMA REVOLUCIJE

Ustaški logor na Pagu (1) »SLANA«
- MJESTO UMIRANJA

Na otoku Pagu je prije 34 godine bilo stratište... (text continues with historical account of the camp and its conditions)

VOJNA PARADA

Prva vojna parada u nezavisnoj Zagrebačkoj državi od 13. svibnja 1945. godine... (text describes the military parade in Zagreb)

CITAOCI POMAZU

Milijuna Članice koji su došli... (text reports on the gathering of people in Zagreb)

Posavski partizanski odred
POSLEDNJA RATNA GODINA

Tragom partizanske štampe
»Omladinac«
Džepne novine iz čete I bataljona

Tragom naših napisa
EMICA SE ZOVE CVETKA

U SLOBODNOM ZAGREBU
MITING NA TRGU REPUBLIKE

GLAZBA I ARMJE

PRIJELAZ PREKO PRUGE

ODGOVARA PRAVNIK

Korištenje podruma

Status borca

Obiteljska mirovina

TRAŽIMO PODATKE O NARODNOM HEROJU
MITRU TRIFUNOVICU «UČI»

1975. 4. BRZELODA, 14. V. Večernji list

PUTOVIMA REVOLUCIJE

Ustaški logor na Pagu (2)

IZVJEŠTAJ PORUČNIKA SANTA

Na otoku Pagu je prije 34 godine bilo stratište... (text continues with historical account of the camp and its conditions)

MITING NA TRGU REPUBLIKE

U SLOBODNOM ZAGREBU... (text describes a meeting in Zagreb)

GLAZBA I ARMJE

U Zagrebu je održana koncertna... (text reports on a concert in Zagreb)

PRIJELAZ PREKO PRUGE

Tragom naših napisa... (text reports on a crossing in Zagreb)

ODGOVARA PRAVNIK

Korištenje podruma... (text reports on a trial in Zagreb)

Status borca

U Zagrebu je održano... (text reports on a meeting in Zagreb)

Obiteljska mirovina

Tragom naših napisa... (text reports on a meeting in Zagreb)

TRAŽIMO PODATKE O NARODNOM HEROJU MITRU TRIFUNOVICU «UČI»

U Zagrebu je održano... (text reports on a meeting in Zagreb)

BRUNDA, 4. XI Veljači '42

PUTOVIMA REVOLUCIJE

Tragom objavljenih fotografija

DOCEK PRVOJ VLADI

Posavski partizanski odred

Uništeno uporište

Ustaski logor na Pagu (3)

ZIVI ZAKOPANI

U Zagrebu se u znak sjećanja na pogibijanje revolucionarnog puta Mitra Trifunovića-Učca...

O MITRU TRIFUNOVICU

BORCI U PREDAHU BORBI

TOČAN JE PODATAK...

POTREBNI I OSTALI PODACI

ODGOVARA PRAVNIK

Valjanost oporuke

Obnova postupka

Stan roditelja

BRUNDA, 4. XI Veljači '42

PUTOVIMA REVOLUCIJE

Tragom objavljenih fotografija

DOCEK PRVOJ VLADI

Posavski partizanski odred

Uništeno uporište

Ustaski logor na Pagu (4)

IMORE - GROBNICA

U Zagrebu se u znak sjećanja na pogibijanje revolucionarnog puta Mitra Trifunovića-Učca...

O MITRU TRIFUNOVICU

BORCI U PREDAHU BORBI

TOČAN JE PODATAK...

POTREBNI I OSTALI PODACI

ODGOVARA PRAVNIK

Valjanost oporuke

Obnova postupka

Stan roditelja

SPOMENIK DJECI POTKOZARJA

POSAVSKI PARTIZANSKI OODRED

U ZAGREBU ULIČNE BORBE

SAKUPLJANJE LJETINE

»UCI« - SPOMEN-DOM

I u Zagrebu počela akcija obilježavanja revolucionarnog puta Mitra Trifunovića-Učca

Tragom objavljene fotografije

O SKOJEVSKOM KURSU

Na navedenoj web-stranici Udruženja dan je tekst članaka na ćirilici i latinici, ovdje prenosim u cijelosti latiničnu verziju:

Ustaški logor na Pagu (1) „SLANA“ MJESTO UMIRANJA

Danas, trideset godina poslije pobjede nad mračnim silama nacifašizma, Općinski odbor SUBNOR-a Pag pokrenuo je akciju za podizanje dostojnog spomen-obilježja. Istodobno, u Zagrebu, prof. i književnik ANTE ZEMLJAR, inače Pažanin, radi na monografiji o logoru. On (koji je i sam bio svjedok ustaških zlodjela) dao nam je neke osnovne podatke o logoru u uvid u neke autentične dokumente koji i više nego uvjerljivo, govore o strahotama života u logoru.

Poslije kapitulacije stare Jugoslavije, ustaše su preuzele vlast na otoku. Bilo je to 11. travnja 1941. Međutim, uskoro otok je zaposjela talijanska okupatorska vojska. Za razliku od drugih sjevernojadranskih otoka, koji su bili pripojeni Italiji, Pag je tako postao jedini okupirani otok u sjevernom Jadranu. Poslije, razgraničenjem između Italije i kvislinške tzv. NDH Pag je pripao kvislinzima. Ali, Talijani su i dalje ostali na otoku, sve do kapitulacije Italije.

Logor „Slana“ podigli su ustaše u svibnju 1941. godine. No, nije bio duga vijeka samo otprilike tri mjeseca. Naime, posljednja likvidacija zatočenih logoraša izvršena je 14. kolovoza 1941. Bilo je to

uoči velikog lokalnog blagdana Velike Gospe, ilia kako se to u Pagu kaže „stomorine“. Na samu svetkovinu u procesiji od Staroga grada do Paga (udaljenost između ovih mjesta na otoku je nešto više od dva kilometra) uz Gospin kip koračali su, kao „časni pratiodci“ jučerašnji egzekutori, ustaški krvnici s još krvavim noževima o pasu!

Točan broj deportiranih logoraša nije utvrđen. Prema kazivanjima domaćeg stanovništva, uglavnom ribara i mornara – koji su u ono vrijeme morali prevoziti logoraše – ubijeno je između 10 i 15 tisuća ljudi. Pouzdano se zna da je u logoru osim muškaraca, bilo i dosta žena, te nejake djece. Među onima koji su bili dopremljeni u logor najviše je bilo Židova i Srba, a nešto manje Hrvata. U logoru je bio likvidiran i određen broj komunista.

Nakon posljednje likvidacije logoraša Talijani su – najverovatnije bojeći se moguće epidemije – naredili da se područje logora prekopa, da se ekshumiraju ubijeni i njihovi leševi spale. Za to je bila zadužena posebna sanitetska ekipa kojoj je bio na čelu dr STAZIO SANTA, poručnik italijanske vojske, iz mjesta Ventimigliae.

IVO PALČIĆ

Ustaški logor na Pagu (2) IZVJEŠTAJ PORUČNIKA SANTA

Za svega tri mjeseca ustaške vladavine na Pagu 1941. godine u logoru „Slana“ poubijano je 10 do 15 tisuća ljudi.

Talijani koji su nakon razgraničenja s Pavelićevom NDH okupirali Pag otkrili su nakon odlaska ustaša masovne grobnice nevinih ljudi. O tome je u svom izvještaju višoj komandi član komisije talijanske okupatorske vojske poručnik Santa podnio poseban izvještaj.

U početku izvještaja poručnik Santa navodi: „Već smo u zoni u kojoj se brod usidrio, a još više u blizini grebena uz koji smo pristali osjetili težak zadrž, karakterističan za organske materije u raspadanju. Uspevši se putićem po kraškom terenu do 400 metara nadmorske visine naišli smo na jamu dužine 32 metra, široku 2 metra, a duboku 1.5 metara. Idući puteljkom bili smo prisiljeni upotrijebiti plinske maske, jer je zadrž bio nepodnošljiv, a uspinjanje nas je prisiljavalo da snažnije dišemo.

Jama smještena paralelno s dolinicom kojom smo prešli put, zatvorena je na krajevima s dva suha zidića. Dno jame je kraško. Na udaljenosti od oko 15 metara i druga jama u tangentskom položaju prema prvoj dužine 15 metara, jedanko široka i duboka kao i prva. U okolišu jama opaža se da je uklonjena zemlja pokrivena kamenjem, kako bi se izazvao dojam uobičajenog pejzaža. Iz terena je izbijao vrlo jak smrad materije u raspadanju, a iz pomaknute zemlje, izvirale su zgrčene ruke, već jako truli nožni prsti i ljudska tijela, tek malo pokrivena zemljom. U predjelu terena koji je pokazivao neobičnu elastičnost iskopavanjem samo nekoliko centimetara dubine otkrili smo i leš žene.

Nakon još 400 metara – vrhunac doline koja se spušta u drugo udolje nazvano Karlobaški malin smješten u pravcu Karlobaga. Prošavši još oko 300 metara u potpuno kamenitoj zoni, gdje nema nikakva puta došli smo na hodnik pomaknute zemlje pokriveno kamenjem zbog maskiranja terena i ovdje onaj karakterističan i nama već poznati zadrž smrti. Mjestimično su iz zemlje izvirale zgrčene ruke i noge.

Sanitetska je ekipa radila vrlo metodično. Odmicala je sve kamenje i lopatama se oprezno

uklanjao sloj zemlje po čitavoj dužini grobnice. Prizor je bio stravičan. Nakon uklanjanja prvih 5 do 120 cm zemlje ukazale su se brojne često vezane ruke i bosc noge, glave licem okrenutim prema gore, ili samo šije ubijenih ljudi“ piše u izvještaju poručnik Santa.

„Došli smo do zaključka da se ukop obavljao na ovaj način: određeni za ukop vezanih gornjih udova u grupama od 2 ili 3 bili su postavljeni na humku otkopane zemlje ispred jame u koju su onda pokošeni mitraljezom padali mrtvi ili su potom još hladnim oružjem bili dotučeni. IVICA PALČIĆ

IVICA PALČIĆ

Ustaški logor na Pagu (3): ŽIVI ZAKOPANI

U dosadašnjim smo nastavcima opisali mjesto umiranja – logor „Slana“ na Pagu. Ustaše su u tom logoru za samo tri mjeseca svoje vladavine otokom poubijali 10.000 do 15.000 ljudi. Nad tim zvjerstvima zgrozili su se i vojnici talijanske vojske koji su okupirali otok po odlasku ustaša. Talijani su formirali posebnu komisiju za pregled logora odnosno onoga što je od njega ostalo, a to je bila – grobnica. Iz izvještaja te komisije donosimo samo neke detalje.

U izvještaju piše: „U tim slučajevima, kad vrlo vjerovatno smrt još nije nastupila, bilo je srušeno najveće kamenje iz podnožja suhih zidova, koje je u padu povuklo za sobom zemlju, pa je tako ukop bio izvršen s malo muke i brzo. Da su ukopani bili smrtno ranjeni, ali još živi, svjedoči izobličen izraz lica većeg broja leševa. Izvlačenje leševa iz grobnica bilo je mučno, jer nisu bili smješteni po nekom redu, nego nabacani, s glavama prema dolje, zgrčenih udova.

Na nekim su mjestima leševi čak u pet slojeva jedan iznad drugog, na drugim ih je mjestima manje, već prema tome kako je dopuštala dubina jame s kamenitim dnom.

Svi leševi muškaraca imali su vezane gornje i donje udove. U blizini jame nađene su čahure, puščane municije a na mnogim su se leševima mogle konstatirati smrtne rane od hladnog oružja, i to na prsima, leđima i vratu. Na tijelu mlade žene ostrim oružjem potpuno su odrezane dojke. U jednim smo jamama našli samo ubijene žene i djecu, u drugim muškarce, žene i djecu.

Stupanj održanosti leševa bio je različit u raznim zonama, jer su ukopi bili obavljeni u različito vrijeme, tako su neki leševi mogli biti stari oko mjesec dana, drugi opet dva ili tri mjeseca. Kad smo izvadili koji leš, upotrebom trozuba postavili smo ga na improvizirane nosiljke i prenesli na drvene lomače u tu svrhu pripravljen, gdje je bio obilno natopljen gorivim tekućinama i spaljen. Svaka lomača služila je za spaljivanje oko 20 leševa.“

Tako su se postepeno uklanjali tragovi ustaškog logora „Slana“ na otoku Pagu, stravični tragovi onoga što su počinile ustaše. Potresno je svjedočanstvo poručnika dra Stazija Sante. On, je izvještavajući komandu V korpusa talijanske okupatorske vojske - ne ustručavajući se – vrlo detaljno opisao ono na što su naišli on i članovi sanitetske ekipe na mjestu gdje je bio logor.

IVICA PALČIĆ

Ustaški logor na Pagu (4): I MORE – GROBNICA

U prethodna tri nastavka opisan je ustaški logor „Slana“ u kojem je poubijano za svega tri mjeseca ustaške vladavine otokom 1941. godine 10-15 tisuća logoraša, žena, djece i muškaraca.

Mjesto umiranja zvano „Slana“ otkrili su vojnici talijanske vojske koja je okupirala otok odmah po razgraničavanju s ustaškom „endehazijom“. Posebna komisija talijanske okupatorske vojske podnijela je izvještaj svojoj komandi o logoru – masovnoj grobnici otoka u koju su, kako to u izvještaju kaže član komisije poručnik dr STAZIA SANTA zatočenici bili zatrpavani i živi...

Točan se broj deportiranih zatočenika u logoru „Slana“ ne zna. Ne zna se ni točan broj ubijenih logoraša. Poručnik Santa je u svom izvještaju naveo samo točan broj ekshumiranih i spaljenih leševa, koje je pronašla sanitetska ekipa talijanske vojske. Mnogi grobovi nisu otvarani, a mnogi od njih ni otkriveni, tako da se danas, zapravo, i ne zna gdje su sve ukopani ubijeni logoraši. U izvještaju poručnik Santa spominje tek jedno takvo mjesto: „Na jednom drugom mjestu i to južno od žičane ograde koja je zatvarala koncentracioni logor Srba, nađeno je drugo groblje gdje smo bušenjem konstatirali da su tu leševi zatvoreni u drvene sanduke. Zbog toga, ovo groblje nismo iskopali. Vrlo je vjerovatno da se radi o deportiranima koje su pokopali njihovi drugovi logoraši. O tome govori i prof. Ante Zemljar. On se, po partijskom zadatku neposredno poslije likvidacije logora, zatekao na tom mjestu zajedno s grupom solanskih radnika koji su krčili logor. Tom su prilikom on i drugovi, vidjeli oko logora na desetke humaka.

„Jedan smo humak prekopali“, priča prof. Zemljar. „Našli smo leš preko kojega je bila položena daska.

Čovjek je mogao biti star oko 50 godina. Na sebi je imao plavu suknenu dolamicu i debele čarape. Zaključili smo da je bio dobro obučen, kao čovjek koji odlazi na rad. Čini se da su ustaše na taj način obmanjivale zatočenike, govoreći im, da ih vode na rad. Takvu grupu Židova vidio sam u Gospiću početkom lipnja 1941. pred nekim dvorištem koje je služilo kao sabiralište. Drugu grupu ustaše su, onako divlje, bacali iz kamiona. Gonio ih je Ivan Predovan, moj znanac iz gimnazijskih dana, inače do tada sjemeništarač u šibenskom sjemeništu a kasnije koljač u „Slani“.

O ubijenim logorašima poručnik Santa u izvještaju ističe: „Osoba koja mi je služila kao razborit vodič kod pronalaženja raznih zona koje je valjalo urediti, kazala mi je da je najveći broj deportiranih u „Slani“ bio bačen u more, vezan uz veliko kamenje, a da su si mnogi sami oduzeli život namjernim utapanjem. Poznato je, također, da su mnogi bili ubijeni i na Velebitu. „Okoliš u kojem su deportirani bili prisiljeni živjeti – nastavlja Santa, „tragičan je po svojoj divljoj prirodi kamenitih zona, izloženih suncu, jakim vjetrovima i kišama. Uz slabu hranu i malo vode, čini se više nego vjerovatnom tvrdnja da su samoubojstva bila vrlo brojna“.

Završavajući izvještaj poručnik Santa precizno vojnički navodi: „Za gornje radove (spaljivanje leševa i uređenje terena) upotrebjeno je 70 kvintala drva, 250 kg petroleja, 550 kg benzina, 45 kvintala živog vapna. Rad je potrajao ukupno deset dana, sa 2720 radnih sati“.

Kremacijom ekshumiranih tjelasa sanitetska ekipa završila je svoj zadatak, a dokument poručnika Sante ostao je kao potresno svjedočanstvo o patnjama nevinih zatočenika.

IVO PALČIĆ